

ŚWIATOPOGLĄD STUDENTÓW A DYDAKTYKA PRZEDMIOTÓW SPOŁECZNO-POLITYCZNYCH NA PODSTAWIE BADAŃ NAD STUDENTAMI WSP W KRAKOWIE

ZADANIA I STOSOWANE METODY PRACY

Przedmioty społeczno-polityczne realizowane są w czasie trwania całego toku studiów. Ich wymiar jest jednakowy dla każdego kierunku studiów i wynosi 360 godzin, a podstawowy blok zajęć, obejmujący ekonomię polityczną, filozofię i socjologię marksistowską oraz nauki polityczne, realizowany jest na trzech pierwszych, kolejnych latach. Tym też zajęciom poświęcone były badania socjologiczne, przygotowane i przeprowadzone w styczniu 1976 roku przez zespół socjologów Zakładu Filozofii i Socjologii Marksistowskiej WSP w Krakowie.

Badania skupione były wokół następujących kwestii:

- 1) niektórych elementów światopoglądu studentów, tych, na które szczególnie wpływ powinny wywierać nauki społeczno-polityczne i które, z drugiej strony, warunkują efektywność tych zajęć;
- 2) wypowiedzianych przez studentów ocen dotyczących sposobu prowadzenia zajęć z przedmiotów społeczno-politycznych;
- 3) ustalenia rzeczywistych funkcji tych zajęć.

Tę ostatnią kwestię badaliśmy używając szeregu wskaźników, na podstawie których można było ocenić rzeczywiste funkcje zajęć w odniesieniu do zachowań studentów. Natomiast o wpływie omawianych zajęć na światopogląd można tylko wnioskować na podstawie wypowiedzi. Ustalanie tego typu zależności wymagałoby pogłębionych badań prowadzonych na dłuższym odcinku czasu, a ponadto przy-

jęcia nie uprawnionych założeń: że tylko omawiane zajęcia pełnią funkcje światopoglądowe, a także że każdy człowiek wie, jakie są źródła jego poglądów.

Jeżeli więc na podstawie badań notujemy rozwój światopoglądu studentów, to dalecy jesteśmy od stwierdzenia, że jest to wyłączna zasługa przedmiotów społeczno-politycznych.

Prezentowane w niniejszym artykule wyniki badań mają wartość statystyczną, to znaczy określają jedynie główne trendy badanych zjawisk. Przyjmuję tu upraszczający podział na studentów kierunków humanistycznych i niehumanistycznych, gdyż — jak sądzę — wtedy przebiega główna linia zróżnicowania ich stosunku do zajęć z przedmiotów społeczno-politycznych i zróżnicowania niektórych elementów światopoglądu.

Badania prowadzone były na II i III latach wszystkich kierunków studiów WSP w wykonywanej połowie grup ćwiczeniowych. Objęły one 40% młodzieży tych roczników. Zastosowano dwie formy badawcze: ankietę i testy wiadomości. Ankietę i testy zrealizowano techniką audytoryjną.

Studenti lat II i III odpowiadali na takie same pytania, zawarte w kwestionariuszu ankiety. Zróżnicowane natomiast były testy; test z ekonomii politycznej przeprowadzony został wśród studentów lat II, test z filozofii i socjologii wśród studentów lat III. W obu wypadkach testy przeprowadzono w parę miesięcy po zdaniu egzaminu z danego przedmiotu. Oba testy miały sprawdzić stopień zapamiętania materiału kursowego i umiejęt-

ność posługiwania się pojęciami specyficznymi dla obu dyscyplin. Łącznie otrzymaliśmy 542 wypełnione ankiety i 490 wypełnionych testów.

O POJĘCIU ŚWIATOPOGŁĄDU

Światopogląd rozumiany jest tutaj jako zbiór poglądów człowieka na strukturę otaczającej go rzeczywistości przyrodniczej, kulturowej i społecznej oraz na prawa jej rozwoju. Proces pojmowania rzeczywistości związany jest z jej wartościowaniem. Człowiek ujmuje rzeczywistość poprzez swój indywidualny interes, cele, wartości, bądź przez: cele, interesy, wartości grup społecznych, z którymi się identyfikuje.

Badanie światopoglądu, zgodnie z prezentowanym tu jego rozumieniem, polega na: 1) odtwarzaniu obrazu zjawisk w świadomości jednostki; 2) odtwarzaniu sposobu wartościowania tych zjawisk z różnych punktów widzenia przyjmowanych przez człowieka.

Nie wchodząc w tym miejscu w problematykę struktury światopoglądu przyjmuję, że jednym z jego elementów jest stosunek człowieka do nauki jako źródła wiedzy o świecie zjawisk psychicznych, społecznych i przyrodniczych. Racjonalistyczny światopogląd opiera się na przekonaniu, że nauka jest autorytatywnym źródłem wiedzy. Nie znaczy to, że naukę można pojmować jako skończony ciąg dokonań ludzkich, lecz jako proces zbliżania się do poznania rzeczywistości. Ważne natomiast jest przekonanie o poznawalności świata i o tym, że narzędziem tego poznania jest właśnie nauka. Tylko takie przekonania pozwalają człowiekowi na zajęcie podmiotowej postawy w świecie, co z kolei jest warunkiem skutecznego w nim działania.

Następną kwestią jest wewnętrzna spójność światopoglądu. Na ogół w literaturze socjologicznej i psychologicznej przyjmuje się, że światopogląd człowieka przedstawić można na modelu pola o wielu ośrodkach skupienia. Rolę centralnych punktów pełnią obiekty bądź wartości wysoko cenione przez człowieka. Teoretycznie jest więc możliwe, że w świato-

poglądzie istnieją poglądy względnie izolowane od siebie, a nawet sprzeczne. Przy takim ujęciu światopoglądu, jego rozwój polegać będzie na porządkowaniu jego treści, integrowaniu ich i podporządkowywaniu wspólnym regułom myślenia. W tym właśnie procesie integracji światopoglądu upatruję jedną z głównych funkcji nauk społeczno-politycznych w szkole wyższej. Funkcja ta, jak sądzę, jest nieodłączna od procesu nauczania, wymaga jednakże metodycznej nad nim refleksji.

CHARAKTERYSTYKA BADANYCH STUDENTÓW

Studenci II i III lat studiów w WSP w większości pochodzą ze środowisk małomiasteczkowych i wiejskich. 71% spośród nich przyjechało na studia spoza Krakowa. 43% przyjezdnych studentów mieszka w domach studenckich, 28% wynajmuje mieszkania w Krakowie. W domu rodzinnym lub u bliskich krewnych mieszka w czasie studiów 29% studentów. Pochodzenie społeczne tych studentów mierzone było przynależnością klasowo-warstwową ojca, jako miarą bardziej precyzyjną niż samoidentyfikacje studentów. Dane dotyczące II i III roku, a także wcześniejsze badania wskazują na to, że nabór studentów z różnych środowisk utrzymuje się w podobnych granicach. Odpowiednie liczby dotyczące kategorii zawodowych rodzin studentów II i III roku różnią się od siebie o 3—4%. Dlatego też poniżej prezentuję dane dotyczące tylko lat II.

Tabela 1

Kategoria zawodowa ojca	% studentów
rolnik, chłop — robotnik	17,8
robotnik niewykwalifikowany	3,5
rob wykwalifikowany, rzemieślnik	14,6
pracownik fizyczno-umysłowy	10,6
prac. administracyjno-biurowy	8,8
inteligencja techniczna	7,9
inteligencja humanistyczna	13,6
inne zawody wymagające wyższego wykształcenia (prawnik, ekonomista)	10,4
Brak danych (ojciec nie żyje, rencista itp.).	15,8

Jak wynika z zestawienia 47,3% studentów pochodzi z rodzin inteligentnych. Fakt ten rzutuje na plany zawodowe studentów.

Po ukończeniu studiów pedagogicznych otwierają się różne perspektywy zawodowe. Pracę w zawodzie nauczycielskim po ukończeniu studiów planuje podjąć 75% studentów. Pozostałych 25%, to: 7% jeszcze niezdecydowanych, 3% zamierza podjąć pracę o charakterze naukowo-badawczym, 8% pracę w administracji bądź organizacji kultury, 7% pracę w przemyśle. Większość studentów mieszcących się w tych 25% planujących pracę poza szkolnictwem wywodzi się z rodzin inteligentnych. Są to przeważnie mężczyźni.

Studenci na ogół są zadowoleni z wyboru studiów. Interesujące jest to, że oceny te zasadniczo nie zmieniają się w trakcie studiów. Odpowiedzi studentów II i III roku różnią się od siebie nie więcej niż o 3—4%. Wypowiedzi studentów II roku brzmią: *Jestem bardzo zadowolony z wybranego kierunku studiów* — 25%, *Jestem dość zadowolony* — 55%, *Jestem zdecydowanie niezadowolony* — 4%, *odpowiedzi ambiwalentne* — 16%.

Również zainteresowania studentów wykazują znaczne zbieżności. Można z dużym prawdopodobieństwem twierdzić o wspólnych dla wszystkich studentów modelach zainteresowań i sposobach spędzania wolnego czasu, nie różniących się w zależności od stopnia zaawansowania w studiach. Wśród studentów przeważa „bierny” sposób realizacji swych zainteresowań. Sprawdzają się one do chodzenia do kina, do klubów, czytania literatury pięknej. Te zajęcia zabierają najwięcej czasu niemal wszystkim studentom. Około 40% bierze udział w bardziej aktywnej formie wypoczynku — uprawia turystykę i sport. Również około 40% realizuje swoje zainteresowania naukowe poprzez czytanie literatury, udział w dyskusjach, odczytach

itp. Zajęcia typu „hobby” uprawia około 25% studentów, a 15% przejawia większe niż przeciętne zainteresowanie polityką (lektura, dyskusje, udział w życiu organizacji itp.).

Do SZSP należy 84% studentów lat II i 82% studentów lat III. Wśród studentów lat II jest 6% aktywistów, wśród studentów lat III — 4%. Więcej studentów starszego rocznika należy do PZPR.

NIEKTÓRE ASPEKTY ŚWIATOPOGLĄDU STUDENTÓW

Jak zaznaczyłam wcześniej, interesować nas będą tylko niektóre aspekty światopoglądu studentów. Będą to poglądy na temat możliwości poznawczych nauki, dotychczasowych osiągnięć człowieka w tej dziedzinie, a także oceny przydatności wiedzy naukowej o człowieku i społeczeństwie dla każdej jednostki.

Dotychczasowe doświadczenie życiowe studentów, zdobyta przez nich wiedza, a także wpływ środowiska wychowawczego pozwoliły na uformowanie się samodzielnego poglądów na możliwości poznawcze nauki w dziedzinie przyrody, a także człowieka i społeczeństwa. Tradycyjny, dychotomiczny podział wiedzy, dokonywany ze względu na pewność i obiektywność metod nauk przyrodniczych i niedoskonałość nauk humanistycznych, nie znalazł potwierdzenia w poglądach studentów. Oceny możliwości nauki w obu wydzielonych przez badaczy zakresach są bardzo podobne. W poglądach studentów świat jest pewną całością przyrodniczo-ludzką, w równym stopniu dostępną i niedostępną ludzkiemu badaniu.

Przechodząc do prezentacji poglądów: 18% studentów sądzi, że w przyszłości nauka będzie w stanie wyjaśnić wszystkie zjawiska przyrodnicze, społeczne i ludzkie, 39% twierdzi, że niektóre, nieliczne zjawiska nigdy nie zostaną wyjaśnione przez naukę, 33%, że wielu zjawisk nauka nigdy nie wyjaśni, a 8%, że większość zjawisk pozostanie na zawsze niedostępna nauce². Na podstawie prezentowanych odpowiedzi 57% studentów można uznać za przyjmujących autorytet nauki i stwierdzających jej możliwości poznawcze.

1 Odpowiedzi na temat zainteresowań nie sumują się do 100%, gdyż studenci wymieniali wszystkie swoje zainteresowania, układając je kolejno według poświęconego na nie czasu.

2 Pozostały % do 100, to brak odpowiedzi na pytanie.

Jednakże światopogląd studentów obok wymienionej cechy — integralnego obrazu świata — jest z innego punktu widzenia niespójny. Studenci, zapytani o przyczyny zjawisk przyrodniczych, odpowiedzieli, że istnieją takie zjawiska, których nie można wytłumaczyć inaczej niż przez uznanie ingerencji Boga w prawa przyrody. Studentów wypowiadających się w ten sposób jest 46% na II latach studiów i 50% na III latach.

Bardzo duży jest również odsetek studentów twierdzących, że nauka wprawdzie nie znajduje śladów działalności sił pozaprzyrodniczych, lecz na tej podstawie nie można twierdzić, że one nie działają. (To zdanie podziela 38% studentów II roku i 28% studentów III roku).

Zaledwie 13% studentów II roku i 14% studentów III roku z odkryć naukowych wyciąga również wnioski pozwalające zająć negatywne stanowisko wobec religii. Zasadnicza sprzeczność między stanem wiedzy naukowej a tezami religii występuje z zdaniem 43% studentów II lat i 48% studentów III lat. Sprzeczność zaznaczająca się tylko w kwestiach drugorzędnych charakteryzuje stosunek nauki i religii według 32% studentów II lat i 27% studentów III lat, a zdaniem 13% i 11% studentów nie ma sprzeczności między tym, co twierdzi nauka, a tym, co twierdzi religia³.

Dla dopełnienia obrazu stanowiska studentów wobec możliwości poznawczych człowieka i do nauki, należy stwierdzić, że światopogląd studentów w tych zakresach zawiera wiele wewnętrznych sprzeczności. Z jednej strony studenci stwierdzają bardzo duże możliwości nauki w dziedzinie poznania praw rządzących przyrodą, społeczeństwem i człowiekiem, z drugiej strony utrzymują pogląd o pozamaterialnych przyczynach zjawisk materialnych. Źródłem tych poglądów, wyznawanych przez połowę badanych studentów, może być:

1) uznanie niesprzeczności sądów naukowych z poznaniem religijnym. (Takich osób jest stosunkowo niedużo). Konsekwencją takiego stanowiska byłoby stwier-

³ Pozostali studenci nie mają zdania na temat związków nauki i religii.

dzenie, że nauka potwierdza tezy religii; 2) rozłączne przyjęcie — albo religii albo nauki za autorytet w dziedzinie poznania. Rezultatem takich stanowisk byłby konsekwentnie racjonalistyczny, bądź też fideistyczny światopogląd. (Liczba studentów posiadających „konsekwentny” światopogląd nie jest duża, jednakże zdecydowanie przeważa drugi typ światopoglądu).

Możliwe jest też trzecie stanowisko w tej kwestii, moim zdaniem charakterystyczne dla połowy badanych studentów: problem nauki i problem wiary stanowią nieprzenikliwe dla siebie obszary świadomości i nie są przedmiotem wspólnej refleksji intelektualnej.

Z punktu widzenia rozwoju osobowości studentów ważne wychowawcze zadanie dla połowy badanych studentów: problem nauki i problem wiary stanowią nieprzenikliwe dla siebie obszary świadomości i nie są przedmiotem wspólnej refleksji intelektualnej.

Z punktu widzenia rozwoju osobowości studentów ważne wychowawcze zadanie dla połowy badanych studentów: problem nauki i problem wiary stanowią nieprzenikliwe dla siebie obszary świadomości i nie są przedmiotem wspólnej refleksji intelektualnej.

Z punktu widzenia rozwoju osobowości studentów ważne wychowawcze zadanie dla połowy badanych studentów: problem nauki i problem wiary stanowią nieprzenikliwe dla siebie obszary świadomości i nie są przedmiotem wspólnej refleksji intelektualnej.

Z punktu widzenia rozwoju osobowości studentów ważne wychowawcze zadanie dla połowy badanych studentów: problem nauki i problem wiary stanowią nieprzenikliwe dla siebie obszary świadomości i nie są przedmiotem wspólnej refleksji intelektualnej.

resowań wśród studentów starszych (tj. z III roku) i studentów osiągających lepsze wyniki w nauce. Świadczy to — moim zdaniem — o tym, że ocena przydatności wiedzy tego typu i wyższe jej wartościowanie związane jest z ogólnym rozwojem osobowościowym i intelektualnym studentów.

Następną kwestią jest miejsce, jakie wiedza filozoficzno-światopoglądowa zajmuje w studenckim wzorze człowieka z wyższym wykształceniem i nauczyciela — specjalisty.

Wiedza z ekonomii politycznej, filozofii i nauk politycznych jest niezbędnym elementem studenckiego wzoru człowieka z wyższym wykształceniem. W ankiecie, w której prosiiliśmy o określenie stopnia przydatności wiedzy z wymienionych dziedzin, otrzymaliśmy: 95% odpowiedzi stwierdzających niezbędną bądź potrzebę ekonomii politycznej, 88% takich odpowiedzi odnośnie filozofii i 88% odpowiedzi odnośnie nauk politycznych. Podane liczby odnoszą się równocześnie do lat II i III, gdyż opinie na temat przydatności omawianej wiedzy nie zmieniają się w czasie studiów⁴.

Omawiane opinie nie różnicują się również ze względu na kierunek studiów. Daje się jednak zauważyć różnica w stopniu oceny między II i III rokiem. Studenci lat III mocniej niż studenci lat II akcentują niezbędną niż potrzebę wiedzy społeczno-politycznej.

Wysokie, ale niższe niż we wzorze człowieka z wyższym wykształceniem są liczby określające pozytywną ocenę przydatności wiedzy społeczno-politycznej dla nauczyciela specjalisty. Oceny te są przy tym wyraźnie zróżnicowane na różnych kierunkach studiów.

Ujmując trzy przedmioty społeczno-polityczne łącznie, ocena ich przydatności dla nauczycieli przedmiotów humanistycznych jest zdecydowanie wyższa niż ocena ich przydatności dla nauczycieli przedmiotów

przyrodniczych, matematycznych i technicznych. Również między ocenami przydatności poszczególnych trzech przedmiotów społeczno-politycznych występują dość duże różnice między II i III rokiem. Prawdopodobnie oceny te zależą od tego, czy przedmiot już został zrealizowany w toku studiów, czy też studenci zajmują się nim aktualnie. I tak, opinie na temat przydatności ekonomii politycznej są niemal identyczne wśród studentów II i III roku (ekonomia polityczna jest w programie I roku studiów). Pozytywne opinie na temat przydatności filozofii są dwukrotnie wyższe wśród studentów lat III, tj. rok po kursie filozofii, natomiast oceny przydatności wiedzy z nauk politycznych są niewiele wyższe na III latach, gdzie przedmiot ten jest realizowany, niż na latach II⁵.

Zmiany opinii na temat przydatności wiedzy z poszczególnych przedmiotów są wyraźnie uzależnione od tego, czy przedmiot został już zrealizowany w programie studiów. Są to zmiany ocen na wyższe po ukończeniu kursu danego przedmiotu. Można na tej podstawie sądzić, że wiedza zdobyta w trakcie zajęć zaczyna procen-tować, a opinie na ten temat są tego wyrazem.

Natomiast fakt, że wielu studentów kierunków biologicznych, matematycznych i technicznych nie jest w pełni świadoma korzyści, jakie może dać wiedza społeczno-polityczna dla nich jako nauczycieli, budzić musi niepokój. Nauczyciel wspomnianych przedmiotów jest w pracy zawodowej także wychowawcą, a temu niezbędna jest możliwie szeroka wiedza humanistyczna. W swych opiniach studenci zdają się rozdzielać dwie funkcje nauczyciela w swojej przyszłej pracy; funkcję specjalisty przedmiotowego i funkcję wychowawcy.

POSTAWY WOBEC ZAJĘĆ Z PRZEDMIOTÓW SPOŁECZNO-POLITYCZNYCH

Z wysoką na ogół oceną przydatności wiedzy społeczno-politycznej nie zawsze wiąże się chęć wysiłku, który trzeba włożyć w przygotowanie się do zajęć z tych

⁴ Jedyne w odniesieniu do nauk politycznych odnotowano spadek akceptacji z 88% na II roku do 73% na roku III.

⁵ Szczegółowe dane dotyczące oceny przydatności wiedzy społeczno-politycznej dla nauczyciela specjalisty znajduje się w aneksie (tab. 4).

przedmiotów. Na pytanie *Czy chętnie przygotowywałeś się do ćwiczeń i egzaminu z ekonomii politycznej?* (pytanie dla II roku) i *do ćwiczeń i egzaminu z filozofii i socjologii?* (pytanie dla III roku) otrzymaliśmy następujące odpowiedzi: (tu zostały sprowadzone do dwóch kategorii — *chętnie* i *niechętnie*).

Tabela 2

WYDZIAŁ HUMANISTYCZNY

II rok (ekonomia polityczna)		III rok (filozofia)	
chętnie	niechętnie	chętnie	niechętnie
44 ⁰ / ₀	47 ⁰ / ₀	62 ⁰ / ₀	38 ⁰ / ₀
	inne wydziały		
56 ⁰ / ₀	38 ⁰ / ₀	51 ⁰ / ₀	46 ⁰ / ₀

(Liczba studentów na poszczególnych wydziałach i latach liczona była za 100%. Pozostałe procenty do 100 to braki odpowiedzi na pytanie).

Odpowiedzi te uzyskaliśmy od studentów, którzy w poprzednim roku zakończyli egzaminem dany przedmiot. Opowiedzi należy traktować jako wyraz nastawienia do przedmiotu. Tym niemniej warto przyrzeć się motywacjom chęci, bądź niechęci w przygotowywaniu się do zajęć.

Do ekonomii politycznej studenci przygotowywali się chętnie na ogół ze względu na zainteresowanie przedmiotem. Największa liczba odpowiedzi wyraża taką właśnie opinię. Ci, którzy przygotowywali się niechętnie, za powód podawali najczęściej brak zainteresowania ekonomią polityczną. Najczęściej podawane powody chętnego przygotowywania się do zajęć z filozofii, to zainteresowanie problematyką zajęć, nowymi, interesującymi treściami. Najczęściej podawane przyczyny niechęci to trudności w rozumieniu tekstów filozoficznych i podręczników oraz brak zainteresowania przedmiotem.

W omawianych przyczynach chętnego, czy też niechętnego stosunku do zajęć bardzo małą rolę odgrywają czynniki osobowościowe osób prowadzących zajęcia. Bardzo rzadko pojawiają się wypowiedzi świadczące o tym, że powodem niechęci

jest nieodpowiedni, zdaniem studenta, prowadzony wykład czy ćwiczenia.

Z odpowiedzi na omawiane pytanie nie można też wywnioskować o istnieniu jakichś innych czynników organizacyjnych czy merytorycznych, które blokowałyby pozytywny stosunek do omawianych zajęć.

Jednakże w odpowiedziach na pytanie o ocenę sposobu prowadzenia wykładów i ćwiczeń z omawianych przedmiotów zaznaczają się pewne różnice. Różnią się od siebie oceny wykładów i ćwiczeń z omawianych przedmiotów; studenci kierunków humanistycznych i niehumanistycznych różnie oceniają wykłady i ćwiczenia. Jak sądzę, przyczyną tego zróżnicowania opinii są, między innymi różne oceny osób prowadzących te zajęcia. Trudno jednakże ocenić, jak duży jest ten wpływ, a jak duży takich czynników, jak: oczekiwania wobec przedmiotu, zainteresowanie nim, opinie starszych kolegów, pora zajęć itp. Na podstawie analizy odpowiedzi dało się stwierdzić następujące prawidłowości w ocenach wykładów:

a) wykłady są wyżej oceniane niż ćwiczenia. Oceny te odnoszą się do wszystkich przedmiotów;

b) wykłady są wyżej oceniane przez studentów kierunków humanistycznych niż przez studentów innych kierunków. Oceny te również odnoszą się do wszystkich przedmiotów;

c) oceny wykładów wykazują dużą stabilizację w opiniach studentów, tzn. oceny II i III roku różnią się od siebie nie więcej niż o 4—6%.

Oceny ćwiczeń z trzech omawianych przedmiotów są bardziej zróżnicowane niż oceny wykładów; nie można stwierdzić tu żadnych prawidłowości. Prawdopodobnie ćwiczenia, które opierają się na bezpośrednim i intensywnym kontakcie pracowników i studentów, oceniane są z uwzględnieniem subiektywnej wartości tych kontaktów. Stąd też, mimo utrzymywania dla pracowników z reguły przydziałów zajęć corocznie na tych samych kierunkach, wystąpiło takie zróżnicowanie ocen. Szczegółowe dane na temat ocen poszczególnych zajęć znajdują się w aneksie (tab. 5).

Studenci wyrażali też swoje opinie na temat wad i zalet sposobu prowadzenia zajęć. W ankiecie podano do oceny różne kategorie odpowiedzi, wyrażające zalety wykładów i ćwiczeń. Oto odpowiedzi w odniesieniu do poszczególnych przedmiotów:

Oceny wykładów i ćwiczeń z ekonomii politycznej są wysokie i w istotny sposób nie różnią się od siebie. Wykłady z ekonomii politycznej pozytywnie oceniane są z następujących powodów:

1) *Sposób prowadzenia zajęć jest zrozumiały* — 32,5% studentów kierunków humanistycznych i 42% studentów pozostałych kierunków.

2) *Informacje podawane są w ciekawy sposób* — w obu wydziałach po 11%.

3) *Zajęcia posiadają obydwie wymienione zalety* — 22% w obydwu wydziałach.

Zajęcia z filozofii otrzymały różne oceny za wykłady i ćwiczenia tylko w jednym punkcie i zostało to odnotowane poniżej:

1) *Zajęcia prowadzone są zrozumiale* — 27,4%.

2) *Informacje podawane są w ciekawy sposób* — 20,4%.

3) *Prowadzący umieją nawiązać kontakt ze studentami* — 4,4%.

Prowadzący ćwiczenia umieją nawiązać kontakt ze studentami — 18%.

4) *Zajęcia posiadają wszystkie wymienione zalety* — 18%.

W obu wypadkach brane były pod uwagę opinie studentów, którzy rok wcześniej skończyli dany przedmiot. Stąd brak od-

powiedzi na temat nauk politycznych, gdyż studenci IV roku nie byli badani. Liczba studentów wyrażających opinie, że zajęcia nie posiadają jakichkolwiek zalet, natomiast posiadają same wady, w odniesieniu do każdego przedmiotu nie przekroczyła 15%.

Wyrażając swe opinie na temat wad sposobu prowadzenia zajęć studenci zwykle ograniczali się do stwierdzenia, że zajęcia posiadają wady, bądź że ich nie posiadają, nie precyzując, na czym one polegają. I tak: zajęcia z ekonomii politycznej — 42% studentów II roku uważa, że zajęcia te posiadają wady. Wśród studentów III roku 41% jest tego samego zdania. Zajęcia z filozofii i socjologii marksistowskiej — 30,7% studentów II roku i 32,4% studentów III roku uważa, że zajęcia te posiadają wady.

Zajęcia z nauk politycznych — 34,2% studentów III roku twierdzi, że zajęcia posiadają wady.

Wobec braku danych na temat charakteru tych wad, trudno o jakikolwiek komentarz na ten temat.

Jako ostatni aspekt stosunku studentów do zajęć z przedmiotów społeczno-politycznych prezentuję opinie na temat trudności w przygotowywaniu się do zajęć. W ankiecie wymieniono szereg różnorodnych czynników, które mogą być przyczyną trudności. Odpowiedzi obrazuje poniższa tabela. Dane odnoszą się do II i III roku łącznie. Tylko przedmiot Podstawy nauk politycznych analizowany był wyłącznie w odniesieniu do III roku, gdyż na tym roku odbywają się zajęcia.

Tabela 3

Rodzaje trudności	Ekonomia	Filozofia	Nauki polityczne
1. Brak zainteresowania przedmiotem	21,30/0	11,3%/0	3,70/0
2. Brak zainteresowania ćwiczeniami	13,9%/0	8,20/0	3,7%/0
3. Brak ścisłej zależności między problematyką ćwiczeń i wykładów	12,40/0	13,5%/0	1,80/0
4. Trudności z zaopatrywaniem się w podręczniki	17,9%/0	22,30/0	9,8%/0
5. Trudności ze zrozumieniem tekstów	13,30/0	45,1%/0	3,30/0
6. Trudności ze zrozumieniem podręczników	11,40/0	18,10/0	3,30/0
7. Niechęć do przygotowywania się spowodowana osobowością prowadzącego	11,3%/0	7,5%/0	6,8%/0

Zwraca uwagę fakt, że filozofia i ekonomia sprawiają studentom dużo większe trudności niż nauki polityczne. Szczególnie wymownie przedstawiają się odpowiedzi mieszczące się w kategorii „trudności ze zrozumieniem tekstów”, a odnoszące się do filozofii. W trakcie zajęć z tego przedmiotu studenci czytają i analizują oryginalne teksty filozoficzne. Studenci nie czują się przygotowani do tego typu lektury.

FUNKCJE PRZEDMIOTÓW SPOŁECZNO-POLITYCZNYCH

Funkcje przedmiotów społeczno-politycznych są bardzo trudnym problemem badawczym. W niniejszych badaniach przyjęliśmy, że wskaźnikami tych funkcji będą deklarowane przez studentów zmiany zachowań, pojawienie się nowych form działalności — uczestnictwo w dodatkowych zajęciach, aktywizacja polityczna, dodatkowa lektura itp. W odniesieniu do tego problemu nie wymieniano w ankiecie poszczególnych przedmiotów społeczno-politycznych, lecz potraktowano je jako blok.

Poniżej przedstawiam odpowiedzi studentów lat III, gdyż na tym roku realizowany jest ostatni przedmiot bloku i dopiero ci studenci są w stanie oceniać efekty tych zajęć. Odpowiedzi na pytania o funkcje przedmiotów społeczno-politycznych formułowane były jako stwierdzenia pozytywne i negatywne. Warto wziąć pod uwagę oba rodzaje stwierdzeń, gdyż obydwie wypowiedzane są w równie kategorycznej formie.

I tak, 83,6% studentów twierdzi, że zajęcia z omawianych przedmiotów dostarczyły im nowej, nieznannej dotychczas wiedzy. 5,3% stwierdziło, że nie dowiedzieli się niczego nowego w czasie tych zajęć.

Wiedza ta, zdaniem 74,4% studentów umożliwiła im lepsze poznanie ludzi i świata, rozumienie mechanizmów społecznych i praw ludzkiego zachowania. Obok tego 11,5% studentów twierdzi, że w lepszym rozumieniu świata i ludzi wiedza ta im nie pomogła.

Odpowiedzi te można uznać za zadowalające z punktu widzenia podstawowej funkcji dydaktycznej szkoły wyższej. Następ-

ne odpowiedzi, mimo że zadowalające, pozwalają zwrócić uwagę na słabe strony procesu dydaktycznego i wychowawczego. Zajęcia z omawianych przedmiotów powinny, po skończeniu kursu, umożliwić studentom swobodną lekturę w każdej dyscyplinie. Jednakże biorąc pod uwagę słabe przygotowanie studentów (45,1% studentów ma trudności z rozumieniem tekstów filozoficznych, a 13,3% studentów trudności z rozumieniem tekstów ekonomicznych) fakt, że 26,5% przyznaje się do słabego przygotowania do czytania literatury ekonomicznej i filozoficznej nie jest zaskoczeniem. 54,4% studentów twierdzi, że z literaturą daje sobie radę bardzo dobrze lub dobrze.

Można jednakże twierdzić, że wiedza zdobyta w czasie zajęć z przedmiotów społeczno-politycznych jest dość płytka. Zdają się to potwierdzać wyniki testu z ekonomii politycznej i z filozofii. Studenci bardzo dobrze odpowiadali na pytania ogólne, stwierdzono także dość duży stopień zapamiętania wiedzy. Natomiast pytania wymagające posłużenia się zdobytą wiedzą w celu samodzielnego poprowadzenia analizy, napotykały na duże trudności.

Powracając do funkcji zajęć z przedmiotów społeczno-politycznych udało się stwierdzić, deklarowane przez samych studentów, światopoglądowe funkcje tych zajęć. 51% studentów przyznaje, że zajęcia z omawianych przedmiotów przyczyniły się do skryształowania się ich światopoglądu. Zajęcia te w różnym stopniu były pomocne przy krystalizowaniu się stosunku studentów do podstawowych kwestii filozoficznych — 9,3% studentów przyznaje dominującą rolę zajęć w tym zakresie. Biorąc pod uwagę fakt, że podstawowe zręby światopoglądu kształtują się w środowisku rodzinnym i pod wpływem szkoły średniej, wyniki te można uznać za znaczne, choć niezadowalające z punktu widzenia wychowawczego ideału studenta uczelni pedagogicznej. Prawie 30% studentów skonstatowało, że przedmioty społeczno-polityczne nie miały wpływu na ich przemyślenia światopoglądowe.

Znacznie wyższe są wskaźniki innych funkcji przedmiotów społeczno-politycznych. 78% studentów stwierdziło, że dzięki oma-

wianym zajęciom rozszerzyli i pogłębili swoje dotychczasowe zainteresowania; 8,8% studentów wypowiada się na ten temat negatywnie. U 44,3% pojawiły się zainteresowania nowego typu: nowa lektura, uczestnictwo w odczytach, spotkaniach, nowy sposób spędzania wolnego czasu. 30,1% studentów nie deklaruje rozwinięcia nowych zainteresowań pod wpływem zajęć⁶.

Również współudział zajęć z przedmiotów społeczno-politycznych w kształtowaniu postawy społeczno-politycznej studentów uznać można za bardzo duży. 55,7% studentów twierdzi, że pod wpływem zajęć kształtowali swe postawy. Jest to procent bardzo duży, nie wiemy jednakże w jakim kierunku uformowały się te posta-

⁶ Odpowiedzi negatywne i pozytywne na dany temat nie sumują się do 100%, gdyż wyłączone zostały odpowiedzi „nie wiem” i „brak odpowiedzi”. Uwaga ta odnosi się do wszystkich danych na temat funkcji przedmiotów społeczno-politycznych.

wy, gdyż bezpośrednich manifestacji w postaci akcesu do SZSP i PZPR, a także innych form działalności społecznej, zanotowano niewspółmiernie mniej. Być może postawy te zaktywizują się w późniejszym czasie. Te 55,7% studentów uznałabym raczej za „rozbudzonych” politycznie niż ukształtowanych. 24,3% stwierdza, że ich postawy społeczno-polityczne nie zmieniły się pod wpływem omawianych zajęć.

Na podstawie otrzymanych wyników można stwierdzić, że przedmioty społeczno-polityczne są bardzo ważnym ogniwem procesu dydaktycznego i wychowawczego w szkole wyższej. Obok funkcji kształcącej rzeczywiście spełniają one ważne funkcje światopoglądowe: rozszerzają zainteresowania, inicjują nowe zachowania, aktywizują postawy polityczne młodzieży, pomagają w określaniu swego stosunku do ludzi i świata. Zakres oddziaływań jest bardzo szeroki, należałoby jednak w toku doskonalenia procesu dydaktycznego pracować nad pogłębianiem oddziaływań.

A N E K S

OCENA STOPNIA PRZYDATNOŚCI WIEDZY SPOŁECZNO-POLITYCZNEJ
DLA NAUCZYCIELI RÓŻNYCH SPECJALNOŚCI

dane w %/%% odpowiedzi

A. Wiedza z ekonomii jest	II rok		III rok	
	wydział humanistyczny	wydział niehumanistyczny	wydział humanistyczny	wydział niehumanistyczny
niezbędna	24,2	18,0	33,1	18,4
potrzebna	58,2	60,0	51,7	59,2
niepotrzebna	9,3	17,0	8,5	15,8
zupełnie niepotrzebna	2,5	2,0	3,4	2,6
nie mam zdania	5,8	0	3,3	4,0
B. Wiedza z filozofii jest:				
niezbędna	24,2	17,0	30,5	34,2
potrzebna	59,3	52,0	51,7	50,0
niepotrzebna	8,8	22,0	11,9	13,2
zupełnie niepotrzebna	0,5	2,0	2,5	0
nie mam zdania	7,2	7,0	3,4	2,6
C. Wiedza z nauk politycznych jest:				
niezbędna	21,6	7,0	34,7	17,1
potrzebna	54,6	47,0	45,8	52,6
niepotrzebna	7,8	14,0	11,9	22,5
zupełnie niepotrzebna	0	5,0	2,6	1,3
nie mam zdania	16,0	27,0	5,0	6,5

Tabela 5

OPINIE NA TEMAT SPOSOBU PROWADZENIA ZAJĘĆ Z PRZEDMIOTÓW
SPOŁECZNO-POLITYCZNYCH *

dane w %/0/0 odpowiedzi

A. Oceny zajęć z ekonomii politycznej

oceny	II rok		III rok	
	wykłady ćwiczenia		wykłady ćwiczenia	
5	33,9	22,8	36,3	27,9
4	37,7	40,8	42,5	37,6
3	21,8	31,0	14,6	28,8
2	3,1	3,2	2,2	4,4
brak odpowiedzi	3,1	2,2	4,4	4,4

B. Oceny zajęć z filozofii

5	38,6	30,7	41,6	32,7
4	35,4	41,8	36,3	36,3
3	13,3	17,1	15,9	24,8
2	2,5	2,8	1,3	4,0
brak odpowiedzi	10,1	7,5	4,9	2,2

C. Oceny zajęć z nauk politycznych

5		26,1	31,4
4		35,8	35,8
3		24,3	21,2
2		6,2	2,2
brak odpowiedzi		7,6	9,3

* Oceny w kategoriach ocen szkolnych: bardzo dobry, dobry, itd.